

Bilboko eguneroko bizitza gerra zehar: “Euskadi” eta “El Liberal” egunkariaren azterketa

Mikel Xabier Aizpuru Murua

Sarrera

Azken urte hauetan Eguneroko bizitzaren ikerketak garrantzi handia hartu du. Izan ere, Gizakiaren Historia ezin dugunez adierazi gizon guztiak aztertuz, eguneroko bizitzara jo beharrean aurkitu gara, bertan aurkitzen bait dugu esperientzia zehatza eta gizaki konkretua. Honekin batera, *Gizakia*-ren berragerpenak Giza Zientzien ikergai bezala, “Bizi izandakoa”ren jakinmina sortu du, “Erakundea” baztertuz.

Egunerokotasunaren interes berria adierazteko orduan, beste arrazoi batzuen artean, honako hauek ditugu:

- Leku guztietan sistema orokorrak kolokan jarri izana;
- Gaurko Gizartearen errefusak, bizitzeko baldintzei garrantzi handia eman izana;

- Bakoitzaren bizitza pribatuan eta telebistaren bitartez, bes-teen edo norberaren egunerokotasunaren irudiak gauza arrunt bihurtu izana.

Guzti honek eta batez ere lehen arrazoiak, Giza Zientzien ikergai berri hau zabaldu du. Bere helburua *gizakia* aztertzea da, eta honekin, bere inguru hurbila, bizitzaren baldintzak, seni-deak, auzokideak, lagunak, lankideak, etab. Baita gizarteareki-ko harremanak nola antolatzen dituen ikustea ere, bai kulturare-kin, bai lan-munduarekin edo eguneroko gertakariekin¹.

Ikerketa honi dagokionez, helburuak ez dira hain orokorrak, ez eta hain borobilak ere. Nere asmoa bikoitza da: alde batetik, Bilboko Eguneroko bizitza ikertzea 1936ko uztaitetik 1937ko ekaina arte, eta, bestetik, hau oinarritzat hartuz, Eusko Jaurlari-tzak, eta batez ere jeltzaleek, gerrari buruz zuten irudia azter-tzea. Beraz, ikergaia zehazturik dago: lekua, Bilboko hiria izan-go da; epea, gerra-garaia Bilboren erorketa arte, ohizko egune-rokotasunetik kanpo gelditzen den aldi bat.

Helburuak honako hauek lirateke: bata, euskal historiogra-fiak oraindik ia landu gabe duen eremu bat irekitzea²; bestea, giza talde konkretuaren, hots, jeltkideen, ikuspegia argitzea, ge-rarak sorturiko egoera berriari buruz. Izan ere, Gerrak Euskal Herrian berezitasun ugari izan bazuen, Eusko Alderdi Jeltzalea-ren eraginez izan zen³. Alderdi politiko honen eskuhartzeak Errepublikaren ondoan, Espainiako beste lurraldeetako giroare-kin ezberdintasun handiak zituen ingurua sortzen lagundu zuen. Honela, gerrak planteatzen duen nagusitasun ideologikoaren bi-lakaerak, liskarren areagotzeak eta egunerokotasuna bizitzeko era berriak⁴, Euskal Herrian berezitasun nabariak izango dituzte.

Helburu hauek kontutan izanik, nere ikerketa egunkariak aztertzeraz mugatu da, *Euzkadi* eta *El Liberal*⁵ hain zuzen, oso baliotsuak diren ahozko elkarrizketak alde batera utziz. Jokabide honen arrazoiak argi dira, nere ustetan behintzat: ikergaiaren helburu apalak betetzeko, ahozko elkarrizketek lan gehiegi su-posatuko lukete, taldearen ikuspegia galtzeaz gainera; aldiz, egunkariak alderdiaren ikusmolde bateratua ematen dute. Dena den, eguneroko bizitzari buruzko azterketa orokorra egiteko ga-raian, ezinbestekoa izango da ahozko elkarrizketei lehen postua ematea.

Giro berria

Nahiz eta lehen egunetan borroka armaturik ez egon Bilbon, giro berria nabari da berehala kaleetan. Itxura burgesak ia-ia desagertu egin ziren; adibide gisara, kapelen ordeztapelak nagusitu ziren buru guztietan. Desfileak sarri egongo dira egun hauetan, ezkerreko alderdiak izanik buru horrelako ekintzetan. Alderdi politiko ezberdinek bereganatu egin zituzten etxeak eta autoak. Beribiletan gidari berriak jarriko dira eta istripuak ere sarri gertatuko. Baita pistola edo fusila erabiltzen ez jakiteagatik ere. Lehen egunetan greba egon bazen ere, berehala bueltatuko dira langileak lanera, milizietako lanetan dihardutenak edo Gipuzkoara joanak izan ezik. Giroa baretzeko arrazoien artean funtsezkoa da Gobernadore Zibilaren papera⁶.

Eskuineko indarren errepresioa

Lehenengo egunetan 50 pertsona hil eta 600 atxilotu zituzten; hala ere, errepresioa ez zen oso gogorra izan, batez ere beste herrialde batzuekin parekatzen badugu (adibidez, Nafarroarekin). Steer-ek dioenez, Bizkaiko Epaimahai Herritarrek 30 heriotz zigor baino gutxiago ezarri zuen; hauei espetxeetako asaldapenetan gertatuak, hasierakoak etab. elkartuz, ez dira guztiak 500 hilketetara heltzen.

Defentsarako Biltzarreak eta Eusko Jaurlaritzak oso politika parekatua egin zuten. Ekintza garbieran harrapatuak atxilotu ziren, baina asko eta asko aske geldituko ziren, isuna ordaindu ondoren. Isunak ugariak izan ziren gerra-garaian, errepublikaren kontrakoak izateagatik, alarma zabaltzeagatik, elikagaiekin tratutan ibiltzeagatik, etab. Isunaren kopurua oso ezberdina izan zen, bostehundik bostehun mila pezetara, eta zigortuen aberastasunarekin erlazionatua zegoen. Egunkari ezkertiarrek salatu egingo dute politika hau: adibidez, *El Liberal* egunkariak, 1937ko otsailaren 9an, isunen ordeztapek zigorrak ezartzea eskatu zuen; baita izenak argitaratzea ere (azken hau zenbait kasutan bakarrik betetzen zen). Egunkari berak errepresioa gogortzea eskatuko du, bosgarren kolumna sor ez zedin.

Heriotz Hilketa zigorrak gehienbat militar matxinatuei edo espiei ezarriko zaizkie, ta piloto alemanei. Denak epaiketa ondoren defendatzaile eta guzti. Dena den, aleman ez ziren fusilatua izan, trukatuak baizik.

Zentsura bi ataletan banatuko da: alde batetik, irratia, eta, bestetik, prentsa. Irrati-munduari zegokionez, eta Gobernuaren 1936ko urriaren 13ko Agindua jarraituz, Errepublikaren aldeko erakundeetan elkartu gabe zeuden pertsona guztiak Jaurlaritzari eman behar zizkioten bere irratia. Hain zuzen ere, maiz, eskuindarrek bere irratia oso altu jartzen zituzten, frankisten sintoniak kaleratuz. Dendetan salgai zeuden irratigailuak ere kontrolatuak izan ziren.

Prentsari dagokionez, zentsurak bi alor ukituko ditu. Tokien izenak, batailoien posizioak, etab. kendu egingo ditu. Eritzi-artikuluak oso gogorak baziren, estali egiten ziren. Zentsura lehen alearen gainean egiten zen, haren aztarna eta orri tatxatuak ale guztietan ikusten zirelarik.

Emakumea

Emakumearen egoerak ez zuen aldaketa handirik izan eta izandakoak askotan okerrerako izan ziren. Lehenengo egunetan, borrokan zuzen-zuzenean parte hartu zuten batez ere CNT eta PCEko partaideek; baina gero frontetik desagertu egingo dira, borroka gizonen eskuetan utziz. Alor honetan, nabarmena da EAJren eragina. Alderdi honentzat, emakumearen lana atzealdean dago, arropak josten, bendak prestatzen, gaixozain bezala, etab.: eta bere ekintzak, Emakume Abertzale Batzaren ekintzak, hildo horretatik joan ziren.

Aro Garaikideko beste gerra batzuetan bezala, Gerra Zibilak emakumearen askapena ekarri zuen, gizonak utzitako postuak betez, lantegian edo frontean; baina bide honek oso garrantzi gutxi izan zuen Bizkaiko lurraldean, ohizko rolaekin jarraituz. Beste aldetik, eta batez ere errefuxiatuen artean gertaturiko gauza da, eskontzak asko ugaritu ziren egun horietan. *Euzkadi-k*, 1937ko urtarrilaren 26an Erregistro Zibilaren aurrean errenkada luzeak zeudela zioen. Eskontza hauekin, bere segurtasuna aurkitzen saiatu ziren emakume asko, miseriatik edo prostituziotik alde egin nahirik.

Errefuxiatuak

Errefuxiatuen arazoak hiru belaunaldi nagusi izan zituen. Lehenengoa, Gipuzkoa galtzen denean. Une horretan ehun mila bat gipuzkoarrek joko dute Bizkai aldera. Herrialde honetan antolakuntza nahikoa ona izan zen, eta Gipuzkoatik ihes egin zuten alkate eta zinegotzien bidez, jende guztia banatua eta kontrolatua zegoen. Exodo honen adierazgarri, egunkarietan agertzen ziren desagertutako edo norabidegabeko pertsonen sailak dira. Lehen egun hauetan, orrialde bat baino gehiago betetzen dute.

Bigarren aldian, umeak kanpora bidaliko dira: Frantziara, Ingalaterrara, Belgikara eta Errusiara. Ume gehienak, gerra amaitzean, itzuli egingo dira. Bilbo erortzean, jende askok Santander-a joko du lehenik eta gero atzerrira.

Tartean egon zen beste bolada bat, kopuru txikikoa, baina garrantzitsua moral aldetik: otsail aldera Gipuzkoatik kanporatutako emakume eta haurrena.

Dudarik gabe hainbeste errefuxiatuaren presentziak arazoak sortu zituen, bai Bizkaiko populazioarekin, bai beren artean. Giza talde honek bere sustraiak etenak ikusi zituen eta bere pentsaera zalantzan. Hala ere, prentsan ez dugu istiluen berririk jasoko, agian arazoa maila horretara ez zelako heldu.

Eliza

Elizak, lehen egunetako iskanbilak utzirik, berdin jarraitu zuen. Mezak, hiletak, ezkontzak eta bataioak beti bezala ospatuz. Normaltasun horren adierazgarritzat aipa dezakegu martxoaren 9an Elizbarrutiko Apezgaitegia zabaldu zela Begoñan. Bestalde, Euzko Gudarosteko batailoi guztiek bere kaperaua zuten. Fronteetan ere meza ospatzen zen.

Ekonomia eta dirua

Ekonomiari dagokionez, ez ziren beste herrialdeetako arazoak gertatu. Lantegiek martxan jarraitu zuten oso berandu arte.

Bai langileek eta bai gudariak bere soldata jasotzen zuten. Alde horretatik ez zegoen problemarik. Arazoa, zer erosi zen. Sortu-tako mesfidantza-giroaren ondorio bezala, desagertu egin ziren zilarrezko txanponak lehenik eta kobrezko txanpon xehea ondoren, jendeak bere etxeetan gordetzen zituelako.

Hain zuzen, Barne Sailaren ekintzen artean, altxor horien aurkitzea zegoen, eta inoiz diru asko aurkitu zuten zenbait pertsonak gordeta, bai urrezko, bai zilarrezko txanponetan. Kobrezkoak, gehienbat, merkatari eta dendarien eskuetan zeuden.

Diru xehea faltatzean, eguneroko bizitzan egiten ziren erosketa txikiak oztopatuak gertatu ziren. Urtarrileko egunkarietan maiz irakurriko ditugu metatzaileen aurkako hitz gogorrak. Arazo hau Errepublika osoan gertatu zen. Beste lekuetan erantzuna paperezko dirua, baleak, kartoia, larruzko edo hojalatazko txanponak ateratzea izan bazen ere, Euzko Jaurlaritzak beste mota bateko irtenbidea hartuko zuen: Frantzia txanpondu zuen. Martxoaren 5ean 13 tona pezetako txanpon heldu ziren Bilboko portura. Jaurlaritzak Bilboko banketxeen dirua kontrolatzen zuenez, 9.000 milioi baino gehiago, ez zuen inongo oztoporik izan operazio hori egiteko. Apirilean operazioa errepikatu egin zuen.

Errazionamendua

Gerra gehienetan bezala, elikagaien urritasuna izan zen arazo larrienetako bat. Aldasoro jaunaren lana, lehenik Defentsa-Biltzarrean eta gero Euskadiko Jaurlaritzan, Hornidurako Sailburu bezala, handia izan zen, eta, nahiz eta egoera larria izan, Bizkaiak ez zuen beste lurralde batzuetako eskasia jasango. 1936ko uztailaren 29an salneurrien lehen zerrenda azaldu zen. Irailaren 18an errazionamendu-txartelak banatzen hasi ziren eta 24ean jandantik ezarri zen.

Lehenengo egunetan ez zen arazorik izan; baina negua hurbiltzen hastean, eskasia azaldu zen. Azaroaren 27an ogiaren errazionamendua jarri zen, 250 gramo pertsonako. Abenduaren 11n ikatza faltatzen hasi zen. Kontutan izan behar da Bilboko argi-indarra ikatzaren bidez lortzen zela. Indarra gordetzeko, ordubetez argia kentzen zen zonaka. Abenduaren 19an Bilboko

azoketako salmenta arautuko da. Barazkiak, fruituak eta arrai txikiak saltzen ziren hauetan.

Garai honetan sarri ikusten ditugu egunkarietan isunen zereendak, elikagaiekin tratutan ibiltzeagatik; adibidez, Sestaon zigorrak ezarriko zaizkie zenbait laguni, herritik haragia ateratzen saiatzeagatik, salneurriak igotzeagatik edo errenkadetan iskanbilak sortzeagatik.

Negua oso latza izan zen, eta ogi, ikatz, esne eta haragi gutxi egon zen. Jaurlaritzak neurri gogorragoak hartu behar izan zituen. Esnea, ume txikiei bakarrik ematen zitzaien eta batipat Santander-tik ekartzen zen. Otsailean hotel, jantoki eta tabernetan plater bakarra jartzen da. Bazkaria zopa, haragia, arraina edo edozein eltzekari eta postrez osatua zegoen. Debakatu egon zen gozokiak egitea.

1937ko uzta lortzeko, Jaurlaritzak bi neurri hartu zituen: alde batetik, hazia banatu zuen; bestetik, bere baserrietan lanean ari ziren nekazariak ez ziren kintaren bidez gerrara joango.

Apirilean egoera oso larria zen, zeren itsasontziak beldur bait ziren frankisten guda-itsasontzien. Hilaren 12an, honela osatua zegoen errazionamendua: libra bat zopa-pasta, bi libra arroz, libra-erdi bat azukre, libra bat garbantzua eta libra-erdi bat aza. Zorionez, hilaren 20an "Seven Seas Spray" itsasontzi ingelesa heldu zen Bilboko portura: gatza, ardoa, olio, urdaiazpikoa, eztia, irina, baberrunak eta garbantzua zekartzen. 21ean beste hiru ontzi sartu ziren, irinarekin batez ere. Hemendik aurrera eta gerraren bukaera arte, latza jarraitu zuen egoerak, itsasontzien kargamenduaren zain. Bilbo erori zenean, Jaurlaritzaren biltegietan hiru edo lau hilabetetako jana zegoen.

Bilbon, gerra-garaiko fenomeno nagusia errenkada izan zen; esan genezake, errenkada handi bat zela Bilbo. Jendea begira zegoen zer erosiko edo zer banatzen zuten. Errenkadetan nahikoa iskanbila sortzen zen, tranpak zirela eta.

Janari bat ugari egon bazen Bilbon, garbantzua izan zen. Mexikotik ekarritako asko bait zegoen bertan gerra hasi aurretik. Luzaroan, garbantzuz eta arrozaz osatua egon zen bilbotarren dieta. Bizkaiko herrietako egoera pixka bat hobea izan zen, baserritarrei esker. Arrautzak merkatu beltzean bakarrik aurki zitezkeen. Haragia, gehienbat frontera bidaltzen zen, eta, gerraren bukaerarako, oso urria zen. Katuek eta kaiote osagai ederra egi-

ten zuten askoren plateretan. Arrantzak garrantzi handia izan zuen, batez ere lehen mezprezatutako arrain txiroak (adibidez, txitxarroak); baina sare-faltak eta frankisten guda-ontziek zaildu egin zuten arrantzaleen lana.

Goseak sortutako egoera larria baldin bazen ere, bilbotar baizuentzat traumarik handiena ardoaren eskasia zen, *Euzkadi*-ren hitzetan. Errazionatua zegoen, ezinezkoa zen txikitoa eskatzea, eta jendeak limonada eta txokolatea hartzen zuen. Hain arazo larria konpontzeko asmoz, zenbait alditan, eta alkohol industriallak erabiliz, likoreak egin ziren, eta ez zen arraroa moskor bat edo beste ikustea Bilboko kaleetan, banaketa-egunetan.

Aisia eta olgeta

Gosearen eta bonbardaketen poderioz, morala lur jota zegoen, baina biztanlegoaren jolas- eta alaitasun-gogoia, zorigaitzak alde batera utzirik edo hauek berdintzeko, mantendu eta areagotu egin ziren. 1936ko udatik aurrera jendez josita zeuden zinemak, kontzertuak eta bestelako ikuskizunak.

Zinema zen ikuskizun herrikoiena; gerraren azken egunetaraino iraungo du. Bere garrantzia ikusteko, esan dezagun, gerraren hasieran bi emanaldi egoten zirela eta gero iraunkorra izan zela: aurrena bostetatik bederatzia arte, zenbait lekutan hiruretan hasten zirelarik. Maiatzaren 10etik aurrera, zazpietatik hamar arte iraungo du. Egun hauetan, nahiz eta debekatu egon argi-endarra erabiltzea egunez (lantegi eta Jaurlaritzaren egoitzean izan ezik), irratiak eta zinemak martxan jarraituko dute.

Gerra-garaian ez zen bertako produkziarik egongo, bi laburmetraia salbu: "Entierro del benemérito sacerdote José María de Korta y Uribarren, muerto en el frente de Asturias" eta "Semana Santa en Bilbao". Filmeen asmoa, erlijioaren eta eskubide nazionalen arteko elkargarritasuna frogatzea zen, ateismoa ezeztatuz.

Kartelerari begiraturaz, ez dugu denbora luzez gerraren arrastorik ikusiko. Giza-Laguntza Sailak bere gain hartzen duenean ikuskizunen kontrola, nabariagoa izango da gerraren presentzia. Hala ere, filme gehienak betikoak dira: espainiarrak, Hego- eta Ertamerikakoak eta, nagusiki, lehen egunetan, Iparramerika-

rrak. Bilbon posible zen "King-Kong", "Tiempos Modernos" edo "Nobleza Baturra" ikustea, baita James Cagney edo modako beste aktore amerikarren filmeak ere.

Zinemarekin batera, beste ikuskizun handia, Giza-Laguntza Sailak eta ezkertiar alderdiek antolatutako jaialdiak ziren. Hiru atal zituzten: musika, antzerki-lana eta abesbatzak. Askotan gazteria anarkistek antolatuak ziren. Ikuslegoa ez zen beti ezkertia-rra izaten; adibidez, Konsomol itsasontziaren aldeko jaialdian, Lehendakaria ere egon zen. Konzertuak sarri entzun ziren Bilbon; Eusko Jaurjaritzak musika-banda sortu zuen eta arrakasta handia zuen.

Pilota-partiduak jokatzen segitu zen, Bilboko Euskalduna frontoia egun batzuk itxita egon arren, gerraren beharrak zirela eta. Mungiako eta Gernikako frontoiek, berriz, partiduekin jarraitu zuten, azken egunak arte. Futbola lehen egunetan egin zen, baina berehala desagertu zen. Jaialdietan bakarrik jokatzen ziren partiduak. Hauen artean garrantzitsuena, "Euskadiko egazkinean alde" ospatu zen, urtarrilaren 22an: EAJko eta EAEko taldeek jokatu zuten, azkenak irabaziz 7 eta 5. Martxoan Euskadiko taldea sortu zen eta atzerrira irten zuen, zenbait partidu jokatuz, Euskadiren izena Europan zehar zabalduz. Boxeoko match-ak ere ospatu ziren, hegazkinaren alde.

Jai herrikoiak ere mantendu ziren; horrela, Aste nagusiko jaiez gain, San Sebastian Eguna eta Santa Ageda ospatu ziren, azken hau Bizkaia osoan.

Irratiak ez zuen beste lurralde batzuetako garrantzirik izan: Radio Bilbaoren egitaraua musikaz osatzen zen gehienbat, tartean berri-emankizunak eginez. Aurrena hamaitetan eta gero hamabietan bukatzen ziren saioak.

Nahiz eta bonbardaketak oso azkar hasi (irailaren 25ean eta urtarrilaren 4ean izan ziren nagusiak), jendeak ez zien beldur handiegirik hegazkinei, azken egunak arte. Aterpeak azkar presatatu ziren, askotan trenbideko tuncletan. Urriaren 25ean, hegazkinen aurkako aterpeen zerrenda azaldu zen. Benetako beldurra Durango eta Gernikako ekintzen ondoren etorri zen; baina presio internazionalak asko lagundu zuen, eta ez zen berriz mota horretako bonbardaketarik egongo.

Hezkuntza

1936-37 ikasturtea ez zen bere garaian hasi, eta umeak, esko-larik gabe, kaleetan zehar ibiltzen ziren. Honek protestak ekarri zituen, eta egunkarietan irakur dezakegu gatzetxoek koadrilek egindako okerren berri.

Jaurlaritza sortzean, Hezkuntza Saila Leizaola jeltzalearen menpe gelditu zen eta esan beharra dago Sail honek lan handia egin zuela. Berehala, urriaren 16an, Euskadiko Eskolak sortu ziren. Lehen Mailako zuzendari orokorra Vicente Amezaga izan zen; lehen eskola, Plentziakoa, azaroaren 4ean zabaldua. Eskola hauek konfesionalak eta euskaldunak ziren eta ohizko Nazionalekin, Elizaren eskolekin eta EAJren ikastolekin batera, lehen mailako hezkuntz sarea osatu zuen. Jaurlaritzak erabilitako giza eta politika-joko moderatuen ondorioz, Bizkaiko eskoletan ez zen beste lurraldeetako borroka iraultzailerik sortuko; umeek ez dute borroka ideologikoan parterik hartuko.

Azaroaren 5ean Haurtzaindegiak sortu ziren eta 6an, Araba eta Logroñoko udalekuetan zeuden bizkaitar umeak itzuli ziren beren etxeetara. Azaroaren 18an Euskal Unibertsitatea sortu zen. Apirilaren 24ean Euskara-Irakasleen eskola sortu zen, nahiz eta, frankisten erasoaldia zela eta, praktikotasun handirik ez eduki neurri honek.

Euskerak bi urrats bete zituen gerra-garaian: alde batetik, irratian erabiltzen zen gaueko informatiboetan; eta, bestetik, maila askoz garrantzitsuagoan, lehen egunkari euskalduna sortu zen, *Eguna* izenarekin eta EAJren babesean.

Kaleko giroa

Bilboko, eta Bizkai osoko, eguneroko bizitzak ezberdintasun nabari eta handiak zituen beste lurralde errepublikanoekin. Bizkaian ordena ezin hobea zen eta bizitza nahikoa gutxi bereizten zen gerra aurrekotik, militar errepublikano baten hitzetan. Bere ustez, militar gehiago egotea salbu, bizitzak normaltasun osoa zuen; bake hau EAJren presentziaren ondorio izango zen.

Gerrak aurrera egitean, aldatu egingo da irudi erdi-idiliko hau: goseak eta bonbardaketak lur jota utzi zuen biztanlegoa. Beti aterpetan sartuta egon beharrak nazkaturik eta nekaturik zeukan jendea. Hala ere, kainoiak gelditzean, hiriak bake-itxura hartzen zuen; aulkiak atera eta kalean esertzen zen jendea kontu-kontari. Baina gerraren azken egunak oso latzak izan ziren.

Ondorioak

Bilboko eguneroko bizitzaren ezaugarri nagusiak azaltzen saiatu naiz. Laburki izan bada ere, nahikoa argi ikus dezakegu EAJk gerrari emandako norabide berezia. Bere ikuspegiak bi ardatz ditu: alde batetik, Eusko Alderdi Jeltzaleak ez zuen gerraren eraginez nagusitasun ideologiko berririk nahi, ezta egunerokotasuna bizitzeko era berririk ere. Aldiz, eta jadanik Errepublikak-garaian (batez ere BBBk jorratutako bidea jarraituz), bere helburu politikoak praktikara eramatea izan zen EAJren asmoa. Horrela, Eusko Jaurlaritzaren barruan Sailburu jeltzaleen lana bikoitza izan zen: batetik, ordena eta sistema mantentzea; bestetik, abertzaleen gobernuaren hastapenak sortzea. Zentzu honekin, zenbait Saitetan boterea bere kontrolpean edukitzen saiatu ziren jeltzaleak: adibidez, Hezkuntza Sailean, politika abertzalea eramanez, beste alderdiak, hein batean, baztertuz.

Ordena mantentzerakoan, jeltzaleak eta beste alderdi guztiak batasun-giroan ibili ziren, nahiz eta abiapuntu ezberdinak izan eta ezkerreko alderdiek gogortasun handiagoa eskatu. Ohizko ordena mantentzearen arrazoiaren artean, Eusko Jaurlaritzak lortutako trebetasuna dugu, gutxienezko zerbitzuak mantenduz eta Legeak errespetatuz, eskuindarren aurkako errepresioa antolatzeko garaian. Lan honi, Espainia osoan izan ez zuen gizatasuna emanez.

Politika honek eragin garbia izan zuen eguneroko bizitzan, aipatu dugunez, Errepublikako beste lurraldeekiko berezitasunak nabarmenak izanik, "bake"-ingurua sortezaz. Baina, izan zuen beste ondorioak ere. Horien artean nagusiena honako hau dugu: Eusko Jaurlaritzak ez zuen gogor jokatu bosgarren kolumnaren aurka, gizarte barruan kolokadura handirik ez sortzeko; baina, ondorioz, gerraren planteamendua aldatu egin zen. Bar-

ne-etsaien aurka ez zutenez borrokatzen, gerra zibilik ez zegoe-
nez, borroka kanpoko etsaien aurka zuzendu zen; anai arteko
gerraren ordeztu, "ohizko" gerra baten planteamendua zabalduz,
batez ere gudariaren artean. Gerra, hauentzat, independentziarako
bidea besterik ez zen. Honetaz jabetzeko, *Gudari* aldizkaria ikusi
bestarik ez dago. Hots: askapen nazionalerako tresna ikusten zen
gerra.

Bukatzeko, eta konklusio gisa, zera esan dezakegu: Eusko
Jaurlaritzaren politikak sorturiko eguneroko bizitzak berezitasun
nabarmenak dituela Errepublikako beste lurraldeekin, barne-
etsaien aurka gogor jokatu gabe eta, ondorioz, gerrak kanpotar-
ren aurkako, borroka zentzua hartuz zenbait sektorentzat,
jeltkideak nagusiki.

M.X.A.M.

-
- ¹ BALANDIER, G.: "Los espacios y los tiempos de la vida cotidiana", in: *Debats* (Valencia), 10. zk. (1984).
- ² Ikerketek beste garai eta gune ezberdinak ere landu beharko lituzke, hala nola, gose-urteak, frankisten alde atera ziren herrialdeetako bizimodua, etab.
- ³ Ikus FUSI, J.P.: "El País Vasco durante la Guerra", in: MALEFAKIS, E.: *La guerra de España 1936-1939*, Círculo de Lectores-El País, Barcelona, 1987.
- ⁴ NICOLAS, E. eta beste: "Una propuesta de crítica historiográfica: La guerra de España de EL PAIS como expediente de legitimación", in: *Arbor* (Madrid), 491-492. zk. (1986), 183-215 or.
- ⁵ Jeltzalea lehena eta sozialista bigarrena.
- ⁶ Gerraren lehen egunetarako, ikus FLANDES, S.: *La incidencia de la insurrección militar de 1936 en la vida cotidiana de Bilbao*, II Euskal Mundu Biltzarra (Euskal Herriko Historiari buruzko Biltzarra, Komunikazioak, II. atala, V. alea). Gerra Zibilar buruzko azken ekarpenak ezagutzeko ezinbestekoa da GARITAONAINDIA, C. eta GRANJA, J.L. (Ed.): *La Guerra Civil en el País Vasco. 50 años después*, UPV/EHU, Bilbao, 1987.